

GAMLE ORD OG TALEMAADER

Ved

J. Heltoft.

Almuens Sprog var i ældre Tid fuldt af særprægede Ord og Talemaader. Samkvemmet mellem Folk fra forskellige Egne af Landet var stærkt begrænset; en Del kom aldrig uden for den nærmeste Egn (Bygden). Ved Sammenkomster i Landsbyen blev der ofte sagt et eller andet, som man ansaa for træffende eller vittigt. Det blev gentaget hjemme eller ved nye Sammenkomster og var snart staaende Talemaade. Ved store Familiefester, Bryllupper el. lign., hvor der kom Folk til Bys fra andre Bygder, udvekslede man, hvad man havde af originalt, og saaledes vandrede Ord og Talemaader fra Bygd til Bygd. Nogle bredte sig over hele Landet, andre kun til Landsdelen, og en Del slog kun an i Bygd og Nabobygder.

Hvad jeg har gengivet af gamle Ord og Talemaader er meddelt mig af gamle Folk paa Haslev-egnen.

Jeg er ikke i Stand til med Sikkerhed at kunne afgøre, hvor udbredt de enkelte Ord og Talemaader har været.

- En stor Høvl ell. en grov Prygl — en kraftig Dreng.
 Pjæg ell. Tjessel — et daarligt Stykke Tøj.
 Tjallerhakke — et Pigebarn, som tager bagvendt paa Tingene, er „tommelfingret“.
 Stahokkes — et stort Mandfolk, som er bedst til at fylde op og staa i Vejen.
 Staruds — et sært, unyttigt Mandfolk.
 Stapampes — en gammel Mand, som gaar og maa-ber uden at ænse noget omkring sig.
 Stavert ell. Stavrehoved — en, der ikke er noget ved, gaar blot og stavrer om.
 Stodderkonge — en fattig Pralhans. *By Tjallinghøje. her.*
 Trunte — en lille lavstammet Kone, ogsaa en Kævlé.
 Bøvelunte — en tyk, vraltende Kone, at være „bøvet“ — tyk; af buet.
 Fløjte — en ung Pige med et daarligt Rygte.
 Ærtekværn — en, som vil forklare noget, men ikke kan, staar og vrøvler frem og tilbage.
 Havgasse — en bister Kvinde.
 Malkekomtesse — en Malkepige paa en Herregaard.
 Krække — en Kværulant, ogsaa et Mejered. *some would be called*
 Tørvetriller — en, der er sur, mut og faamælt. *blow of an old*
 Nørkes — en, der intet faar udrettet. *dog at fight the*
 Et Nøs } et sendrægtigt Fæ. *the word Nørkes*
 Et Doss } *that brings*
 Et Tjal — et udueligt Kvindfolk. *a word.*
 Et vindt Vællingfad — en karakterløs Person.
 En Skrimpe — en mager Ko.
 En Muffel (Brød) — et Maaltid tør Mad; af Mundfuld.
 En Næffel — hvad der kan rummes i den hule Haand, af Nævefuld.
 Et Handmel — et Haandmaal — hvad Haanden kunde spænde om (af Hør o. lign.).
 En Lædde — en lav Laage.

En Løvve — en høj Laage.

Et Graand ell. et Gryssen — lille Kvantum. *et Graand ell. et Gryssen*

En Svaands — Nederdel.

Krysefeiser — Ornamenten. *2 Kryssefeiser*

Kætte — Aabning mellem to Længer, som laa vinkelret paa hinanden.

Kætteløvve — Laage for Aabningen.

Kovs — Lerskaal med Øre.

Toe — Øsekar af Træ med Skaft.

Grissel — Træplade med lang Stang til at sætte Brød i Ovn med.

Lundstik — Tap, som blev sat gennem Træakslen paa en Vogn til at møde for Hjulet, brugtes altsaa i Stedet for Møttrik.

Akselskavt — Træakslerne blev smurt med Tjære. Den sled sig efterhaanden ud, blev ogsaa en Gang imellem skrabt af; den var da blevet til et sejgt Stof, som kaldtes Akselskavt (Akselskrabt). Det brugtes til at tætte Revner med i Træsko, Spande o. lign. *5 26-1/2/1940*

Mumme — Øl, ogsaa Navn paa Beholderen, hvori Øllet var.

Bimpel — mindre Træbeholder til Øl.

Maggengren — et langt fladt Stykke Træ, som brugtes til at skrabe Jord af Redskaber med, hængte altid paa gammeldags Plove.

Spraget — kort, krøllet Halm, gik til Spilde ved Langhalmstrivning.

Støbberne — gammel, sjællandsk Form af Stubbene. En lille Lund, maaske Rest af Skov, der som Regel laa lidt ude paa Marken. De unge, ældre med, holdt meget af Støbberne. Ofte dansede de derude, holdt Støbbebal.

Yderrøn — det udvendige Tøj til et Klædningsstykke.

Inderrøn — det indvendige Tøj til et Klædningsstykke
(Foret).

Slænning — Forandring i Vejret.

Kneje — faaet en K., kan ikke komme sig efter en
Sygdom.

Jæde — Tiltale — Kælenavn til et Barn.

Bræepuster — dum, opblæst Person.

Lein — Øgenavn.

Basse — Hvedebrød.

Bassemænd ell. Bassekvinde — en Person, som Re-
gel en ældre, fattig Kvinde, som gik rundt og
solgte Hvedebrød.

Mundhov — Mundheld.

Jævl — et „Vrøvl“.

Skrøjl — Skrog, særlig med Hentydning til vedkom-
mendes daarlige Legemsbygning.

Hølleken — en paa H., en paa „Kassen“. *Højleken — det Klæde,
Hølleken er højt og ind i*

at være knevs — have en smækker Talje, ogsaa af-
visende overfor Tilnærmelser.

at være prikkelvert — at være akkurat, bestemt.

at være reselvert — at tage fat straks — uden Be- *er berøvet*
tænkning eller Indvending.

at være allat — at være velvillig, imødekommende, *frækt,
allert,
hvortil gik*
høflig.

at være skejbenet — skævbenet.

at være aaliant med nogen — intim med nogen.

at være isteled — smagløst paaklædt.

at være fremsagt — aabenmundet.

at være værkelig — gnaven, vanskelig.

at være dulhærdet — forhærdet, forstokket.

at være ustands — uenige.

- at være forfaat — fortunlet.
 det er forsandt — solidt lavet.
 det er tilkejsset — tiltænkt.
 det er djungt — fugtigt, halvvaadt.
 minneserlig — lempelig.
 det gelinger sig — det lykkes.
 det holder — aftager (med Regnvejret).
 en medliden Vinter — er mild Vinter.
 enstig — eneste.
 farlig pæn — meget pæn.
 fæl rar — meget rar.
 hiane dog! — Forbavselsesudbrud.
 at primsigne — blive ved at snakke.
 at strebbessere sig — anstrenge sig til det yderste. *Stræbedere*
 at tvine (flæbe) — spottende Udtryk for „at græde“.
 at ligge og gnide paa Landevejen — køre til For-
 nøjelse.
 at ligge og rinke — køre uden at det er strengt
 paakrævet.
 at tærseke til Punds — faa Betaling i Sæd, nemlig
 hver 13. Skæppe.
 at gaa paa Junkerskabet — gaa paa Frierfødder.
 at blæse til Vejrs — at vove sig ud, være dristig.
 at skrabe et Svinehoved — at snorke.
 at slikke sig ind — at vinde Fordel ved søde Ord.
 at fedte sig ind — at vinde Anseelse ved søde Ord.
 at dørre paa — stole paa.
 at føre sig i — klæde sig paa.
 at føre sig af — klæde sig af.
 at mænge — blande (Foder til Dyr).
 at hy — bytte lige over.
 at glane — glo.
 at knive — knuge.

at hurre — snurre rundt.
 at ylle op — trævle op (en Hose f. Eks.).
 at gaaule — vælte.
 at judre op — snakke op.
 at hindsle — gaa og slide i det.
 at hermisere — gaa og tumle med det.
 at stærke op — at rejse sig efter en Sygdom.
 at tiste an — antaste.
 at sløvne — ved at gaa bort i det.
 at sty — knap nok at kunne staa.
 at fose — sparke.
 at jaasse — ødsle.

Naar „det snifter“, kommer der nogle Stænk Regn,
 naar det „staar og ruer“, er det Smaaregn; naar
 det er „dussemant“ er det en stille, mild og let Taage.

Man kan ikke gaa paa Strand og lave Træsko, eller
 stange Aal og gaa paa Harejagt, — man kan kun
 gøre en Ting ad Gangen.

Jeg er færdig at synke lige nør i mine syndige Knæ
 — rystet, overrasket.

En Kødpølse, der er aaben i begge Ender — om en,
 der fortæller løst og fast uden Forbehold.

Han har travlt med at lede efter Fyraften. Han bru-
 ger ikke at arbejde imellem Maaltiderne — om
 en, som intet faar udrettet.

Han kan ikke gjenne en Gris — om en, som var
 hjulbenet.

Han smører Fedtebrød med Knæene — om en, som
 var kalveknæet.

Han fik sit Fedt — blev ilde omtalt.

Han var for Riveret — blev meget kritiseret, „heglet
 igennem“.

I den Plads arbejdes der 26 Timer i Døgnet — om Pladser, hvor Tjenestefolk blev holdt strengt til Arbejdet.

Han er lige saa god som Ruder otte i Regnvejr — om Folk, der nok kunde faa Tiden til at gaa uden at gøre Nytte.

De piller Skindet af Skinnebenene og syr Fingerhandsker — om Folk, der er langsomme til deres Arbejde og aldrig kan blive færdige.

Du skulde se efter paa Skomagerhylden. Du skulde se efter i Slibetruget — til Folk, der ikke kunde finde deres Sager.

Jeg tror, du kører ind med to Vogne — til en, der sluger Maden i sig.

Kører du efter Jordemoder? Du kører, som du har stjålet Heste og Vogn — til en, som kører meget hurtigt.

Han laa og gnavede, som han kørte for Lig — om en, som kørte meget langsomt.

Han er skabt som en Hollænder — bred i Sædet.

Du skal holde din Kaal paa din egen Tallerken — passe dig selv.

Du skal ikke køre i Skoven med mig — bilde mig noget ind.

Hele Æggekagen gik i Vasken — om Foretagender (Giftermaal, Handel o. s. v.), som blev forpurret.

alt stille, immer an — saa tidt, Gang paa Gang.

Naar en jydsk Pige kommer til København bliver hun saa fin, at hun siger „jeg“ til sig selv og „De“ til sine Træsko.

Nu løber Ræven, sagde man, naar man tog det sidste Skaar i Høsten. (Den kunde saa ikke skjule sig mere).